

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 40.

Lördagen den 5 Oktober

1872.

Yrkesarméer och folkbeväpning.

Det yttrades för icke länge sedan i en af våra tidskrifter, med anledning af sista riksdagens beslut om upphäfvande af rätten till lega och friköp för beväringen, att sättet för arméns rekrutering »i alla tider stått i ett innerligt samband med de inre politiska och sociala förhållandena inom hvarje land» . . . och »visar därför alltid på ett nästan ofelbart sätt det sociala förhållandet mellan befolkningens olika klasser och deras förhållande till statsmakten».

I denna tanke ligger efter vår föreställning en sanning så stor att saken förtjenar en närmare belysning. Bland de föredrag som under den förflutna vintern hölls inom den Vetenskapliga Föreningen i Berlin handlade ett om försvarsväsendet såsom uttryck af nationalkaraktären, och talaren, kapten Jähns, yttrade att medan alla andra yttringar af det nationella lifvet ofta äro missvisande i afseende på den allmänna andan hos ett folk, så är den militära organisationen oföränderligen och utan undantag denna andas trogna och noggranna uttryck, emedan den noga angifver menniskovärderna under olika tidevarf och det inbördes förhållandet mellan de olika samhällsklasserna. Utan att för tillfället inlåta oss på den militära sidan af saken, föreställa vi oss att en hastig öfverblick af krigsförfattningarna i de förnämsta samhällena sedan historiens början icke skulle vara utan nytta äfven för den praktiska

sidan af frågan. Vi kunna icke följa den nyssnämnda tyska föreläsaren i den omständliga historiska utredning han gifvit åt sitt ämne, men vi skola angifva några af synpunkterna, och detta är alldeles tillräckligt för vårt närvarande ändamål.

Om man går till baka till ursprungstillstånderna hos de folk som skapat de bildade samhällena i äldre och nyare tider, finner man ett slägtdrag som är gemensamt för de flesta, nemligen kastväsendet. Det fins i dessa tider ingen annan skola än familjen; sonen är fadrens lärjunge, inhemtar hans kunskaper och ärfver hans yrke. Efter hand blifva familjerna representanter af vissa medborgerliga förrättningar; bruket och vanan blifva regel och lag. I Indien är det lätt att följa kasternas uppkomst. När den ariska stammen från nordvest invandrade till Gangesdalen, underlade den sig genom eröfving de inhemska, mindre begåfvade racerna och satte sig sjelf i odelad besittning af makten. Så länge eröfvingen varade buro alla invandrarne vapen, men när den var fullbordad tog folkets fallenhet för det fredliga, kontemplativa lifvet ut sin rätt; det stora flertalet egnade sig åt åkerbruket, handeln, de produktiva yrkena, under det att vissa familjer förbehöllo sig religionsvården; omsorgen om landets försvar öfverlemnades åt ett slags krigisk adel, som bildat sig under eröfvingen. Krigarne skilde sig från mas-

san af folket och bildade liksom presterna en särskild kast. I Egypten var förhållandet likartadt, men landets beskaffenhet gynnade här i ännu högre grad uppkomsten af en afskild krigarekast, som försvarade gränserna och utgjorde konungens följe. Till sitt underhåll fick denna kast sig anvisade vissa jordområden och utgjorde derigenom ett slags militärgräns. Den etiopiska eröfringen beröfvade krigarkasten dess länderier, hvilka icke blefvo den återgifna af de senare faraonerna, sedan landet genom krigarefamiljernas uppresning återvunnit sin sjelfständighet; grekiska legotroppar blefvo dem föredragna, och i förtrytelsen deröfver utflyttade hundratusental af deras medlemmar till Etiopien. Härmed inträdde Egyptens politiska förfall, och landet hemföll såsom ett lätt byte först åt perserkonungen, sedan åt macedonier och hellener, till dess de romerska cesarerna der uppresta sina örnar; byzantiner och sassanider refvos en tid om de sista öfverlevorna af riket i Nildalen, tills det slutligen hemföll åt islamismen. När den gamla krigiska traditionen var bruten, fans icke längre någon motståndskraft. Huru Indien, sedan den inhemska krigarekast genom buddhismen förlorat sin ursprungliga betydelse, hemföll åt den ena främmande eröfraren efter den andra, är så väl bekant att vi icke här behöfva berätta det.

Ett ojemförligt större intresse erbjuder den militäriska inrättningen hos den gamla världens handelsstater, emedan den har sina motsvarigheter i alla nyaste tider. Tyrus och Carthago äro de första formerna af sådana samhällen, det senare derjemte förebilden för en hel ordning af stater, hvilka grunda sig på ett herskande köpmansstånd, och för hvilka det är ett livsvilkor att ega en stark krigsmakt, emedan endast denna kan öppna handelsvägar och utestänga farliga konkurrenter ur marknaden. De måste föra krig i aflägsna länder och på hafven, deras eget område är vanligen inskränkt, och det fredliga arbetet tar alla tillgängliga armar i anspråk. Detta är orsaken hvarföre de handelsidkande staterna i alla tider bygt sitt försvarsväsende på legda arméer. Alla medeltidens äfventyrare trängdes om platser på Venedigs flottor, liksom Carthagos förut hemtade sina matrosar från alla medelhafskusterna; Holland tog i sitt beskydd de förtryckta protestanterna från Frankrike

och Polen, för att icke tala om Tyskland, som i alla tider sålt sitt krigsfolk till den högstbjudande. England är af alla samtida folk nära nog det enda som ännu vidhåller det annorstädes öfvergifna legosystemet. Köpmansstaterna hafva i alla tider mer än de öfriga bidragit till krigskonstens tekniska utveckling, befästningskonst, krigsmaskiner och skjutvapen; endast de hafva haft råd att betala de stora uppfinningar. Men ehuru de djupa lederna utgjordes af främlingar, hafva befälen städse tillhört några få inhemska krigarefamiljer, huset Barca i Carthago, i Holland familjen Oranien, i England de gamla normanniska ätterna, hvilka i många generationer lemnat berömda statsmän och krigare.

Bland de grekiska folken fäster sig vår uppmärksamhet företrädesvis vid den doriska och den joniska racen. I Sparta liksom i Indien hade en fåtalig men i anlag och bildning öfverlägsen skara af invandrare underkufvat landets äldsta inbyggare, gjort dem till slafvar och beröfvat dem politiska rättigheter, utan att likväl fritaga dem från krigstjänst, men arméns kärna, hopliterna, bestod af spartaner, och hela denna herskande stam utgjorde en kompakt krigarekast. Jonierna ordnade sin krigsförfattning annorlunda, ty det fans i Attika inga raceskilnader, och atenienserne voro köpmän liksom inbyggarna i det gamla Carthago. Men de bemannade sina skepp icke med legda sjömän utan med fria medborgare, endast att de olika befattningarna i försvarsväsendet berodde af medborgarnes olika förmögenhetsvilkor. I ett afseende liknade alla grekiska stammar hvarandra, nemligen deri att ingen kunde vinna något högre anseende såsom medborgare utan att hafva gjort sig ett ärofult namn såsom soldat, och det är ej för intet som Pallas Athene, lärdomens, odlingens och de vittra bragdernas gudinna, afbildas med lans och sköld. I den grekiska ungdomens undervisning förbundo sig vetenskapens och konstens öfningar på det innerligaste med kroppsofningar och vapenlekar.

Hela fornverlden koncentrerar sig i Rom: liksom de långsammast växande träden lemna det hårdaste virket, så gick det långsamt för den romerska staten att forma sig, men den öfverlefvde också alla andra samhällen i forntiden. Några röfvarer slogo sig ned på kullarne vid Tibern, deras an-

förare blef konung öfver ett folk, och bandet ombildade sig efter hand till en patricisk adelskast; men denna förening bevarar till aflägsna tider spåren af sitt ursprung, och man återfinner dem ännu den dag då krigarstaten, mått på eröfringar, hemfaller åt vanmakt och upplösning.

I Rom liksom i Athen var krigsförfattningen ordnad efter förmögenhet, så att hvarje kategori af rikedom hade sin särskilda ställning och sina särskilda åligganden i krigshären; de rikaste medborgarne utgjorde kavalleriet. Under Roms första dagar var den som icke uppnådde den lägsta taxeringsgraden befriad från krigstjänst. Man resonerade nemligen så att endast den som eger något har ett intresse att försvara fäderneslandet, en uppfattning som är karakteristisk för ett samhälle, hvars varaktigaste verk ligger inom rättens och i synnerhet den civila lagstiftningens område.

Legionen bestod af de fem inkomsttaxerade medborgareklasserna, och befålet fördes vexelvis af militärtribunerna, medan armén i sin helhet anfördes, likaledes vexelvis, af konsulerna. Genom de fasta prokonsulsbefattningarna sökte man afvärja de partistrider och den anarki som måste blifva en följd af det delade eller ombytta befålet, men i tider af nöd tog man sin tillflykt till diktoren, af hvilken sedermera uppväxte monarkien. Hvarje medborgare var skyldig att utgöra sexton fälttåg, och först efter fullgörandet af det tionde kunde han göra anspråk på offentliga befattningar. Dygd och taperhet voro samma begrepp: *virtus*, »mandomen», innefattar allt. Romarne ville icke utvexla eller utlösa sina fångar, ty de ansågo att den som icke föredrog en ärofull död framför slafveriet icke förtjänade att återköpas. När krigen och beläringarna blefvo långvarigare, uppstod nödvändigheten att gifva sold åt de mindre förmögne; detta var det första frö till upplösning som insmög sig i det romerska krigsväsendet, och dermed började en djup förändring i de militäriska sederna.

De fattige begynte nemligen att i krigstjänsten se en källa till vinst och trängde sig af lystnad efter byte i legionernas leder, i synnerhet sedan kriget äfven för anförarne blifvit en ekonomisk affär, under det att smaken för yrket förlorades. De rikare klasserna började efter hand betrakta tjänsten såsom ett betugande åliggande; ryt-

teriet företog sig att vägra personlig tjänstbarhet, och namnet romersk riddare blef slutligen liktydigt med ockrare eller bankir. Det var på grund af en sådan förändring i tänkesättet som en Marius, denne mäktige representant för de demokratiska idéerna, en vacker dag kunde öfverändakasta Servii Tullii gamla krigsförfattning och införa värnföringssystemet i den personliga värnepligtens ställe. Nu var det icke längre bland det romerska proletarietet som legionerna rekruterades utan bland dräggen i provinserna, hos bundsförvandterna och i sjelfva slafvarnes leder: soldaten kände icke längre något annat fädernesland än lägret, något annat palladium än örnarne, någon annan myndighet än armebefälhafvaren; det var dessa arméer som möjliggjorde de borgerliga krigen och blefvo deras verktyg; det var för att behaga dessa väpnade hoppar som den aristokratiska Sulla nödgades landsförvisa hela italienska kommuner, för att förvandla jorden till militärkolonier åt sina anspråksfulla legotroppar. Det var också med dem som Cæsar vann sina segrar och fylde världen med genljudet af det romerska namnet. Men romerska folkets förfall var redan då långt framskridet, år ifrån år ökade sig antalet af de barbariska kohorterna i arméns leder, och hela folkslag togo krigstjänst under kejsarne, hvilka snart blefvo blotta lekbollar för pretorianernas nycker. Den vördnadsbjudande eken var murken intill mörken. Aldrig hade Rom haft en så ofantlig armé som nyss före germanernas inbrott, men aldrig hade denna armé varit mera vanmäktig.

Om man får tro tyska författare, så var det germanerna som af Rom i testamente mottogo herraväldet öfver världen, och om man än icke vill taga påståendet alldeles efter orden, lär det väl icke kunna nekas att det var den germaniska andan som sprängde den gamla världen och ännu i våra dagar frambragt någon ting som åtminstone vid första anblicken liknar ett verldsvälde. Orsaken dertill ligger i deras urgamla krigsförfattning, hvars ledande drag under århundraden varit nästan utplånade, men som under tryckningen af den förste Napoleons eröfringslystnad blefvo återställda i sin ursprungliga renhet.

Det är, säger Jähns, två stora strömmingar i det germaniska härväsendet, som genomgått det från dess första början, och

som tagna hvar för sig endast missleda uppfattningen men till samman gifva en trogen bild af nationalkaraktern; de äro det allmänna uppådet, »härbannet», och den frivilliga föreningen eller »härföljet». Dessa båda strömningar motsvara och uttrycka på ett förundransvärdt sätt de båda samhällsprinciper som under hela medeltiden kämpade mot hvarandra i Tyskland, och mellan hvilka freden ännu i detta ögonblick icke är sluten: å ena sidan den centraliserade statens idé, å andra sidan personlighetens, lokalpatriotismens och de fria föreningarnas.

Liksom i Grekland och Rom var i Tyskland hvarje friboren man berättigad att bära vapen och skyldig att bruka dem till fäderneslandets försvar; det var vapenrätt och vapenpligt i fullständig förening. Den unge mannen inträdde icke i menigheten förr än han inträdde i krigstjensten. Men vid sidan af denna allmänna och ovilkorliga vapenpligt fans det en enskild och frivillig, hvartill annorstädes icke finnes något motstycke, nemligen följet — *Gefolge* — eller comitatet. En mängd ynglingar hade ej tid att vänta till dess det stora kriget, för hvars behof härbannet var beräknadt, gaf dem tillfälle att ådagalägga sin tapperhet, och därför slöto de sig frivilligt till någon ädelboren krigare, någon *Adeling* af högt anseende. De inträdde såsom man sade i hans skola, och de knöto med honom ett personligt förhållande af ömsesidig tillgifvenhet och ovilkorlig trohet. Denna militäriska egendomlighet har utöfvat ett vigligt inflytande på hela samhällets öden. Ty för att hela folket skulle kunna kallas under vapen, erfordrades beslut på allmän folkförsamling, hvaremot det endast behöfdes en beslutsam chef för att med ett tapert följte våga hvilket företag som helst; mäktiga sjelfständiga stater hafva ingen annan upprinnelse än sådana expeditioner.

Men det kom ett ögonblick då de fåtaliga fria män som återstodo icke kunde på en gång följa kejsaren på långväga krigståg och fullgöra den frivilligt åtagna förbindelsen med slottsherren i deras granskap. Man fann då på den utvägen att flere fria män förenade sig, afstodo för en tid från utöfningen af vapenrätten och utvalde bland sig en som de beväpnade. Deraf utvecklade sig ett alldeles nytt förhållande. De rike och ädlingarne, kejsarens embetsmän

och kyrkans fäder, alla de som hade ett regelmessigt väpnadt följte, voro vanligen mycket villige att för andras räkning öfvertaga förpligtelsen att följa chefen, med det vilkor naturligtvis att den som de ersatte till deras fördel afsade sig vapenrätten och blef undersåte eller »man» åt den herre som åtog sig att försvara honom. Här låg nu hela fröet till feodalsystemet, en inrättning som var i hög grad skadlig för härbannet, efter som armén förlorade alla sina fattiga men fria armar, och nationen i sitt innersta angreps af detta underdånighetsväsende, hvilket beröfvade menniskor som förut voro oberoende den drygaste delen af deras bestämmelserätt.

Huru det romerska kejsaredömet efter hand upplöste sig i ett antal nästan sjelfständiga vasallstater, så att kejsaren snart icke kunde företaga ett krigståg annat än med sina personliga tjenare, är bekant genom historien och kan därför här förbigås. Men det är ett drag på hvilket vi böra fästa uppmärksamhet, emedan det är särdeles upplysande för de händelser som timmat under våra egna ögon. De gamla traditionerna bevarade sig bättre i nordern än i södern; i Sachsen och Franken lefde ännu sinnet för det gamla härbannet, och den enskilde häfdade längre än i södern sin ursprungliga rätt att bära vapen.

Kejsarne af det saxiska huset uppträdde såsom lyckliga eröfrare vid Elben liksom i Ungern och Italien. Under de svabiska och bayersk-österrikiska kejsarne utvecklade sig i oerhörd grad föraktet för menigheterna, och härbannet föll i vanhäfd medan härföljerna blefvo hufvudsaken. Hela korstågsarméerna voro så att säga ingen ting annat än ofantliga följen åt Kristus såsom läns-herre. De fria föreningarna hade inkräktat hela vapenrätten, och Barbarossa förböde borgerskapet att bära svärd, liksom han med stränga böter försökte vänja bonden ifrån att leka soldat. Adeln blef en ny krigarkast, och ridderskapet slog ut sina glänsande blommor, af hvilka det blef föga frukt. Med adelsväsendet följde en ensidig utveckling af kavalleriet. Ett gammalt ordspråk säger: *omnis nobilitas ab equo*, det är hästen som förlänar adelskapet, och en mängd termer i hofspråket, såsom marskalk, connétable, junker o. s. v. hafva samtliga sin upprinnelse från stallet. Hunner och mongoler, perser, araber och turkar,

voro också företrädesvis ryttare. Det är de stora tekniska uppfinningarna vid slutet af medeltiden, och skjutvapnens icke anade fulländning i våra egna dagar, som återgiffvit infanteriet dess moraliska betydelse. »Arméernas styrka», säger en stor militärförfattare, »har alltid legat i fotfolket så länge som massornas moral icke är försvagad; kavalleriets ökning öfver en viss gräns har alltid sammanfallit med krigsväsendets urartande.» Men infanteriet är folkets armé, det är den militäriska demokratien. Kejsar Maximilian, han som blifvit kallad den siste riddaren, gaf en betydande lyftning åt infanteriet genom inrättningen af de tyska lansknektarne, men dessa voro ännu så långt ifrån en folkhär att de tvärt om användes såsom afgjorda legotroppar, och Tyskland utgjorde snart en enda stor kaserne, der hvar och en som behöfde krigsfolk kunde hemta dem mot löfte om byte och kontant betalning. Det var alls icke bättre med den utsvultna ridderliga ungdomen, som under de religiösa fejderna i Frankrike stridde än för än emot hugenotterna, allt efter som de dervid bäst funno sin räkning; så lågt hade den militäriska andan i Tyskland urartat, att dess furstar under trettioåriga kriget måste oupphörligen använda legotroppar från andra länder. Valloner, fransmän och nederländare utgjorde kejsarens följe: de tyska arméerna rekruterades med drägen af spanjorer, italienare, skottar och i synnerhet irländare.

Den westfaliska freden grundlade de tyska länsfurstarnes suveränitet och skapade på samma gång de stående legohärrarne, som egde bestånd under de två följande århundradena, och som äro den rena motsatsen till folkbeväpningen. Det civila och det militära reste sig mot hvarandra som två olika, nästan fientliga verldar, och i somliga delar af Tyskland kunde man vid anblicken af dem knappast undgå att tänka på de egyptiska kasterna. Hvad som mest bidrog till svalget mellan klasserna var adelsns öfvervigt i det gamla militärväsendet; nästan alla officerarne voro adelsmän. Om detta var en olägenhet, så hade det åtminstone en fördel, nemligen deri att det utgjorde ett föreningsband mellan armén och de högre samhällsklasserna. Den tyska adeln erbjud sig då såsom offer för fäderneslandets sjelfständighet, och stor är den tacksamhetsskuld hvori det öfriga

landet står till den samma. Det var hennes förtjenst att de tyska vapnen skördade lagrar i spanska successionskriget och mot turkarne; det var den preussiska officerskårens ära att ännu såsom ett krigsfölje omgifva Fredrik den store och dela med honom både krigets arbete och dess belöning.

Deremot återstår det i rekruteringen under denna tid intet spår af det gamla härbannet. Af ålder var i Germanien såsom i Rom och Grekland hvar man född krigare, men under 16- och 1700 talen voro med undantag af adeln alla egendomsegare, och öfver hufvud taget alla de bildade klasserna, fullkomligt försvunna ur armén; det fredliga arbetet hade för dem ett vida högre värde än den militärtjänst som man kunde begära af dem, och det simpla soldatståndet omfattade då endast det allra lägsta lagret af befolkningen, i en ganska stark proportion uppblandadt med utskummet från främmande länder. Allt detta var mycket naturligt. Så snart mannen af folket stod i ledet, var han för den minsta förseelse underkastad de mest vanäraade bestraffningar; samvetslösa chefer behandlade honom såsom en handelsvara; man sålde åt den högstbjudande vackra tyska regementen för att inskeppas till Godahoppsudden eller Canadasjöarne, och vissa tyska furstar bortbytte till och med utmärkta troppar mot ett par porlinsvaser.

Franska revolutionen och Napoleons segrar väckte Tyskland ur den politiska och militära domning hvori det befann sig, och som af alla ansågs såsom ett förebud till dess stundade dödssömn. Frankrike gaf exemplet till denna *levée en masse*, detta man ur huse, som der snarare var en följd af guillotinen hot än af någon fosterländsk hänförelse, men som i Tyskland gjorde underverk och räddade den tyska friheten när folket stod på undergångens brant.

Saken var den att folkhären var ett gammalt begrepp i Tyskland, som blott behöfde väckas till lif, men i Frankrike ett filosofem, någon ting som skulle skapas från början efter filosofers och tänkares föreskrifter. »Armén måste vara folket och hafva samma sinne som folket», hade redan Montesquieu yttrat, och det såg ett ögonblick under revolutionen ut som om franska folket ville göra denna tanke till en verklighet. Resningen i massa under

Carnot hade för en kort tid framgång: entusiasmen och skräckregeringen drefvo fransmännen i republikens läger, utan att någon lag bestämde tjänstetidens längd. Men så snart afrättningarna upphörde af tog massornas hänförelse: direktoriet uppdrog åt Jourdan att utfärda en beväring-lag, och denna lag utkom 1798 med föreskrifterna om utlottning och legorätt; till en allmän och ovilkorlig vapenpligt kunde revolutionen icke höja sig. Napoleons seg-rar utvecklade den militäriska andan, men restaurationen trodde sig göra sig välkom-men genom att afskaffa konskriptionen. Art. 12 i Ludvig XVIII:s karta sade: konskrip-tionen är afskaffad; rekruteringen till lands och sjös skall bestämmas genom en lag. Emellertid bestod det oaktadt konskrip-tionen med utlottning och rättighet till lega, men fransmännen visade föga benägenhet för den frivilliga krigstjensten, och antalet af desertörer växte till en fruktansvärd höjd. Ingen ting kan vara mer motsatt än det sätt hvarpå folkbeväringens grundsats blifvit tillämpad på båda sidor om Rhenfloden. I Frankrike ansågs det för en olycka, som dock endast behöfde drabba den utfattige, att blifva utlottad till krigstjenst, och rege-mentena släpades så långt som möjligt från de konskriberades födelsebygder, med tätt och ofta ombytta garnisonsorter, på det de måtte känna sig så främmande som möj-ligt för folket, ty i annat fall voro de ju odugliga att upprätthålla ordningen mot massorna, och detta var under långa årtion-den deras hufvudsakliga ändamål. Att fra-ternisera med folket var ju liktydigt med myteri. I Preussen gick all ting ut på att upprätthålla känslan af solidaritet mellan folket och armén, och soldaten hålles icke längre under fanorna än det är ovilkorligen nödvändigt för hans utbildning, ryckes icke långt bort från sin hemort utan förblifver äfven i kasernen i nära förening med sina grannar från barndomen, rikare eller fatti-gare, förnämre eller ringare, mer eller min-dre upplyste och förfinade. En tysk författare, H. W. Ritsch, säger att den mili-tära författningen i Preussen mer än all ting annat, mer än sjelfva jernvägarne, bi-dragit att närma alla klasser till hvarandra och undanrödja de sociala olikheterna. Krigs-skolan, ty hela beväringsofningen är en medborgerlig skolgång, framdrager den otympliga bonden ur hans aflägsna vrå,

hyfsar, odlar och städar honom till kropp och sinne, och återgifver honom i denna förädlade gestalt åt hembygden och det medborgerliga lifvet. Man har ofta här i landet upprepat att furstarnes äregrighet förvandlat hela Tyskland i ett enda mili-tärläger; rättare torde vara om man säger att den allmänna och ovilkorliga folkbe-väpningen förvandlat Preussens arméer i en enda beväpnad folkförsamling, hvares vilja gör sig förnimbar för kejsare, konungar och diplomati, på ett sätt, som kanske icke är det mest angenäma. I Frankrike var fol-ket ovilligt till kriget, och om Napoleon III trodde sig göra sig populär dermed, så var detta kanske endast mest därför att han ge-nom den hufvudlösa expeditionen till Me-xico förspilt en stor del af sin popularitet, hvilken han icke på annat sätt än genom ett segerrikt fälttåg trodde sig kunna åter-vinna. I Tyskland var det folket som ville kriget, eller åtminstone var det folkets tysta önskingar som tvungo regeringarna att icke sluta det förr än de forna tyska pro-vinsernas eröfring var betryggad genom den franska hufvudstadens intagande. Att den tyska nationalhären icke låter använda sig till att undertrycka politiska folkrörelser, derom kan hvem som helst vara lika öfver-tygad, som derom att ingen makthafvande i Frankrike skall försumma att dressera armén der till ett verktyg i regeringens händer. Detta torde vara det förnämsta skälet hvarför mr Thiers icke ville nöja sig med en kortare tjänstetid för soldaten än den femåriga, då exemplet från Tyskland, der massan af folket har ojemförligt svå-rare att lära soldatyrket, tydligen bevisat att två år i medeltal äro fullt tillräckliga för att erhålla en god soldatbildning, och att en knapp tredjedel behöfver kvarhållas i kasernerna in på det tredje.

Dessa två år äro väl emellertid redan en förfärligt lång tid, som hårdt trycker på det fredliga arbetet, tillbakahåller utvecklingen af det allmänna välfståndet och drifver till utvandringar i en förskräckande skala. Frå-gan är därför redan uppkastad, om ej denna krigiskt medborgerliga lärotid skulle kunna utan fara för den politiska sjelfständigheten ännu ytterligare förkortas, och om blott ut-sigterna för den allmänna freden i Europa icke blifva allt för mycket förmörkade, är det sannolikt att inskränkningen af vapen-öfningstiden endast är en tidsfråga.

Vi hafva i denna korta öfversigt lemnat den svenska krigsförfattningen helt och hållet ur räkningen; våra egna förhållanden äro bättre kända än de utländska, och det är ingen svårighet att på dem tillämpa en del af det ofvan framställda. Den svenska författare på hvilken vi i början af vår uppsats häntydde, om »Värnerätt och värnepligt» af *C. J. Lovén*, i *Svensk Tidskrift* för augusti — har kallat indelta armén »på en gång en yrkesarmé, en milisarmé och en söndersprängd länsförfattning». Vi tillägga, att hvad länsförfattningen angår, så

afsåg det sista kungliga arméförlaget att ytterligare sönderspränga den, genom att fråntaga soldaten hans boställsjord och inskränka honom till en tre kapplands torfva och en stuga. Det är icke lätt att stanna en rullande sten på en skarp sluttning, men än svårare att vilja konservera resten af samhällsinstitutioner som hunnit ända till sista stadiet af sin upplösning. Derföre tro vi också att ingen amputation och inga antiseptiska medel förmå att rädda det svenska indelningsverket.

Litteratur.

Bihang till *Statistisk Tidskrift*. Äldre bidrag till Sveriges officiella statistik. Sverige 1571. Försök till administrativ-statistisk beskrifning öfver det egentliga Sverige, utom Finland och Estland. Af *Hans Forssell*. Första Häftet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1872. Pris 1 rdr 50 öre.

Hvem har icke någon gång i gamla gårdshandlingar träffat en bouppteckning eller en inventarielängd från länge sedan förgångna tider, och först af en nyfikenhet flyktigt bläddrat i de gulnade häftena men slutat med att sida för sida och rad för rad följa dessa till utseendet så torra uppräknings, nästan med samma intresse som om han läste en roman? Motivet till detta intresse är alldeles det samma: fantasien har full frihet att med kött och form bekläda de nakna sifferuppgifterna, och vårt deltagande minskas icke deraf att personerna, hvilka vår tanke framkallar för vårt inre öga, icke äro skapelser af dikten utan verkliga lefvande varelser, hvilka bebott samma ställen som vi bebo, åskådat samma naturscener och till en viss grad haft likartade praktiska intressen. Kunde vi omfatta en större rymd, återkalla framför oss en större grupp af försvunna personligheter, och omkring dem med en viss noggranhet uppdraga taflan af deras yttre lefnadsvilkor, så vore en rik källa öppnad för tillfredsställandet af en ädel nyfikenhet, och om bilden kunde utsträckas till hela fäderneslandet, skulle vår tacksamhet icke blifva ringa mot den som framkallat den. En sådan tafla kan målas för ganska aflägsna tider hvad våra samhällsförhållanden beträffar, så tidigt som de första Vasakonun-

garne, hvilkas stamfader grundlade den svenska förvaltningen, och den kan uppdragas med all önskelig fullständighet och noggranhet. Det finnes dertill ganska rika materialier, som flitiga forskare under de senaste åren börjat bearbeta och utgifva. Vi hafva sett huru redan en följd af pergamentsbref, som röra enskilda eganderättsförhållanden, med en kortfattad öfversigt af deras innehåll, kan kasta en flod af ljus öfver odling, seder och samhällsförhållanden under långa tidevarf. För det tidevarf som följde på Kalmar-unionens flyta källorna till en sådan kulturhistoria mycket rikt: i de offentliga och enskilda arkiven finnes till bearbetning ett material hvartill få länder torde hafva att uppvisa något motsvarande.

Att af dessa materialier småningom komplettera vår officiella statistik så långt möjligt till baka utöfver det sekel och något mer som det svenska tabellverket omfattar, är en tanke på hvars förverkligande en af våra yngre historieforskare hr Hans Forssell nu redan i flere år med den berömligaste ifver arbetat. Det har varit hans lycka att genast vid inträdet på sin sjelfständiga studiebana träffa det rätta föremålet för en verksamhet som kan räcka för hans lifstid, nemligen utvecklingen af Sveriges förvaltningsväsende. Ämnet ingår naturligtvis i all politisk historia och har icke heller tillföre varit oberördt af historiska skriftställare, men det är något annat att vid skildringen af fäderneslandets tillstånd taga den kungliga räknekammaren till utgångspunkt och från de dit influtna skatte-

bidragen jemte deras redovisning genom fogdarne spåra den då varande nationalförmögenhetens uppväxt till baka till folket. Detta är hvad hr Forssell gjort i sitt för tre år sedan började arbete, »Sveriges inre Historia från Gustaf I med särskildt afseende på förvaltning och ekonomi», samt de dermed följande statistiska bilagorna. Det fordras en hög grad af försakelse att börja ett sådant verk, hvars förnämsta värde ligger i framskaffandet af nya detaljer samt i deras mödosamma jemförelse och sofring, och hvars hela anläggning för lång tid utestänger dessa allmänna, med bred pensel utförda öfersigter, som för den stora allmänheten ganska naturligt hafva en större dragningskraft än hvarje annat slag af historisk läsning. Byggmästaren måste här själf hugga och tillforma blocken som skola inläggas i grundmuren, och kan endast tillfälligtvis låta framskymta ytterlinierna af de öfre våningarna.

Under arbetet erbjuda sig dock stundom hvilopunkter, och det är en sådan författaren i den föreliggande skriften på ett ömdömesrikt sätt begagnat att taga en vidsträcktare öfersigt öfver det fullbordade och kasta en anande blick öfver hvad som skall komma. Freden i Stettin var nys slut, »och», såsom det heter i riksdagsbeslutet, »efter som samma fredshandling icke kunde komma till fullständigt slut, utan att af Sveriges rike måste utlovas och utgifvas ett betydande penningebelopp — een Stadtlig Sume penninge — till att igenlösa Elfsborgs slott med från de danske, sedan Varbergs slott, som deremot hade kunnat blifva dem efterlåtet, blef så förrådt och är kommet oss svenske ur händerna, så, all den stund vi och Sveriges rikets ständer nogsamta kunna besinna, hvilken makt det ligger uppå att samma fästning Elfsborg icke måtte skiljas från Sveriges krona utan komma derunder igen, synnerligen för den skull att vi svenske icke måtte blifva stängde från Vestersjön; derföre hafva vi med menige rikets ständer, som på denna herredag varit församlade, lofvat och samtyckt att vi till förenämnda Elfsborgs återlösen och dess likes till det främmande krigsfolkets afbetalning, som hitintills hafver oss betungat, sammaledes till andra, riket åliggande nödtorfter, vele utgöra en hjälpskatt uti silfver och penningar, på det sätt som här efter följer, nem-

ligen att vi och alla bönder, bomän och andra som hemman besitta öfver allt i hvarje särskildt landskap, vele och skole utgöra till rikets bästa i så mått som förberöddt är, *en tiondedel af alla våra lösören uti guld, silfver, penningar, koppar, tenn och boskap*». Det var således en förmögenhetsskatt af ganska känbar beskaffenhet som det fattiga folket den gången åtog sig för att icke låta sig utestängas från vesterhafvet. Hela beloppet af utgiften är är oss tills vidare obekant; till sjelfva Elfsborgs lösen erfordrades enligt Geijer 150,000 rdr, silfver naturligtvis, och om vi beräkna att alla de öfriga »nödtorfterna» uppgingo till en lika stor summa, hvilket knappast torde vara antagligt, så måste det då varande samhället afstå tiondedelen af hela sin lösa förmögenhet för att fylla ett behof som icke ens uppgår till det nuvarande anslaget för år under Första hufvudtiteln. Att det i sjelfva verket var alllösegendom som beskattningen gälde, visar sig af en tillagd »Ordning eller förslag», huru hjälpen skulle utgöras. Den förenämnda tionden skulle utgå icke blott af de »parzeler» som finnas omförmälda i riksdagsbeslutet eller, såsom det kallas, »Menige mans Förseglingh», utan äfven af stångjern, osmudnsjern, rå- och plåtkoppar, af spanmål med afdrag för utsädet och Salebergshjelpen, af stål, tackjern, spik, hästskor och allt annat smide efter gängbart pris, det vill säga af hela lösegendomen utan undantag, ty det öfriga bohaget, möbler, husgeråd och hvad som afsåg personlig beqvämighet hade den tiden icke något värde som samhället kunde göra sig till godo. Städerna sluppo med något mindre, de obrända en tolfstedel af alla varor, så väl egentliga lösören som köpmanslager, äfven som ett års uppörd af alla legehus och gårdar, bad- och brygghus, tomter och bodar, samt de afbrända städerna en adertondedel. Adeln hade frihet för sina personer men icke för sina tjenare och frälsebönder; konungens embetsmän, fogdar, militärbefäl och knektar, domare, biskopar, prester, gerningsmän och dagakarlar på landet och i städerna, äfven som allmogens söner och mågar, »som bruka en deel af hemmenet och utgöre hvarken lijke eller rätt någhorstedes» — med ett ord alla som hade något, om än aldrig så litet, hvad de kunde kalla sitt eget, voro i hvar sin mon uppkallade att

bidraga till fyllandet af fäderneslandets behof. Det var ingen ungefärlig uppskattning efter samvete och billighet, såsom den som förrättas af våra taxeringsnämder, utan en sannfärdig bouppteckning, utförd på stället af konungens utskickade, biträdde af en uppskattningsnämnd af sex eller tolf personer, hvilka derom skulle »rättvisligen med deras ed kunna ransaka och laga»; silfret, tennet, kopparen och jernsmidet måste framtagas och vägas, spanmålsloften ransakas och dessas innehåll uppmålas, alngodset hos handels- och landköpmännen nagelfaras och mätas, kreaturen i ladugårdar och på betesmarker räknas och värderas. Det var en sträng räfst, fast icke den enda hvarom våra häfder hafva att förtälja.

Det är en sammanfattning af 1571 års taxerings- eller rättare sagdt förmögenhetsregister som hr Forssell denna gång velat framlägga för allmänheten. Såsom ett statistiskt dokument kan det mäta sig i värde med de flesta sådana från nyare tider och öfverträffar ojemförligt i tillförlitlighet de uppgifter om jordbruksförhållanden, åker- och ängsvidder, utsäde och skörd, antalet kreatur o. s. v. som sockenvis upprättas af dertill utsedde deputerade; i uppgifternas noggranhet står det till och med långt framför de vantiga taxeringslängderna. Det kunde naturligtvis icke komma i fråga att utgifva detaljregistren, men då de äro ytterst betecknande för hela samhällets utseende för tre hundra år sedan och på denna grund hafva ett ofantligt, så att säga, pittoreskt intresse, har utgifvaren i noterna upptagit hvad han ansett mest karakteristiskt för tidens förhållanden. Han har i många fall varit nödsakad att fylla luckor i urkunderna, och han har gjort det antingen med från andra områden hemtade materialier eller med konjekturer, ungefär såsom man går till väga när man restaurerar lemningsarna af ett antikt konstverk. Man kan naturligtvis icke vid behandlingen af ett sådant material gå till väga med full likformighet, ty för den ena orten fattas en uppgift, för den andra en annan, men teckningen af samhällstillståndet i de landskap som upptaga detta första häfte är tillräckligt fullständig för det afsedda ändamålet. Största svårigheten var att komma till rätta med befolkningsstatistiken och utfinna det rätta antalet af de taxerade. Författaren har derföre ur äldre längder och jorde-

böcker sammanställt gårdemantalen och de egentliga hemmantalen, liksom han i afseende på den icke bofasta befolkningen sökt upplysning i särskilda förteckningar, som några år senare uppsattes i och för uppbörden af de s. k. Drängepenningarne. En lös befolkning i modern mening fans knappast under dessa tider; det satt utan tvifvel jemte den som utgjorde hemmansskatten flere hushåll på egorna, gifta söner, mågar, drängar och handverkare eller gerningsmän, men äfven de hade i regeln en viss bofasthet, och man finner att de allra flesta af dessa gerningsmän hade kreatur, hvilket visar att de idkade jordbruk och hade ett stadigt hemvist.

En annan sida af hr Forssells framställning, som ögonskenligen kostat ett betydligt arbete, är den topografiska öfversigten af det den tiden bebodda landet. Man träffar i hans noter så vidt möjligt fullständiga förteckningar öfver byar och lägenheter, och man kan med deras tillhjälp på kartan ganska noga följa odlingens utbredning under den senare hälften af femtuhundratalet. Då vi icke hafva någon möjlighet att här grafiskt framställa förhållandet, och ett enkelt uppräknande af föga kända namn icke kan vara af något intresse för våra läsare, måste vi förbigå denna värdefulla del af hans arbete, men vi önska på det högsta att han måtte vid slutet, och sedan han hunnit komplettera sin topografi med adelsgårdarne, hvilka han tills vidare af lätt insedt skäl lemnat ur sigte, föga en rikskarta med angifvande af odlade jordens ungefärliga gränser under det tidskifte han behandlat.

Norrland, till hvilket Gestrikland nu hänfördes, var på den tiden indeladt i fem fogderier, som sammanföllö med landskapen Vesterbotten, Ångermanland, Medelpad, Helsingland och Gestrikland, hvilka hvardera förvaltades af fogdar med skrivvare, underfogdar, »hoffmän» och andra beställningspersoner. Den lappska befolkningen, som 1571 uppgick till 733 och utgjorde sin skatt, hvarifrån dock många voro befriade, dels i silfver och penningar dels i skinnvaror, stod under två särskilda fogdar. Torneälapparne utgjorde bland annat 309 daler och 370 lod silfver, en icke ringa summa, då hela den bofasta befolkningen i Vesterbotten, 2,520 besutne och 20 husmän endast var taxerad till en behållen

löseegendom af 101 stycken (ungerska kronor) guld, 14,600 lod silfver, 9,850 mark penningar, 15,000 kor, m. m. till ett sammanlagt beskattbart värde af 316,340 mark, och tredjedelstonden af 1571 års skörd icke uppgick till 1,000 tunnor, samt det jemförelsevis bättre bebygda Ångermanland, med sina 37 socknar, endast med omkring 3,000 mark öfversköt den nyssnämnda landsdelen. För lidet år hade de tre nordligaste länen ensamt i sina sparbanker en innestående behållning af omkring en million rdr rmt. Gå vi vidare till det lilla Medelpad, med 758 besutna personer och 9 husmän och husqvinnor, så finna vi en värdesumma af endast 61,000 mark, hvaraf silfver omkring 2,000 lod, penningar 1,200 mark, kor 3,500 o. s. v. samt $\frac{3}{4}$ -tonden för 1571 beräknad till icke fullt 700 tunnor. Icke ens det vidsträckta och bördiga Helsingland med sina 32 socknar och 3,133 taxerade — utom hvilka nämnas 44 »husarna» — kunde uppvisa en samfäld lösöreegendom af mer än 353,000 mark. För Gestrikland äro uppgifterna ofullständiga: i fem socknar af 9 uppgick värdet af den lösa egendomen endast till 42,630 mark. År 1870 uppgick kronouppbörderna för Gefleborgs län till något mer än 828,000 rdr.

Den följande gruppen innefattar landskapen Dalarne och Vestmanland med Bergslagen samt delar af Nerike och Upland. Förhållandena voro icke heller här storartade. Hela Vesterbergslagen, 8 socknar, med Grangårde, Norberg, Skinskatteberg o. a., nu utmärkta för sina outtömliga malmfält, som gifva nära 4 millioner centner om året eller mer än en fjerdedel af hela landets jernmalmsbrytning, skattade för en samlad rörlig förmögenhet af 67,690 mark. I hela Söderberke, som nu är uppfyllt af betydande bruksegendomar och genomkorsas af starkt trafikerade kommunikationsleder, fans det 605 lod silfver, 131 lispund koppar, men ingen enda mark penningar, och hela socknen skattade för en behållen löseegendom af 4,420 marks värde. Men hvad som gör detta område intressant är den stora industri i mångfaldiga riktningar som här bedrefs för konungens d. v. s. det allmännas räkning. Äfven i andra provinser hade kongl. maj:t gårdar, der hans fogdar suto och utöfvade förvaltning, i Norrland dertill djurfångst, fiske och till och med några ren-

hjordar. Här åter möta oss de stora kungliga gårdarne, med uppdrifvet landtbruk, talrika kreatur och en stor skara högre och lägre embetsmän och tjenare, hvilka der hade sin föda och aföning. Vid somliga af dessa egendomar var bergsbruket hufvudsaken, och åkern häfdades, såsom det ännu tillgår i somliga af våra bergslags-trakter, förnämligast för att skaffa underhåll åt dragare och arbetare vid hyttor eller hamrar. Vid 8 kungsgårdar, ibland hvilka Vesterås slott och ladugårdar, Bornshytte, Ulfvesunds och Näs gårdar voro de förnämsta, föddes med legofolk nära 700 personer, underhöllos öfver 200 hästar utom föl, 240 oxar, nära 400 kor och lika många ungnöt, utom en väldig massa af småkreatur och fjäderfä, under det att 1571 års skörd redovisas till något öfver 2,000 tunnor af alla spanmålsslåg, hvaraf kornet icke upptager fullt hälften, och hafren, något nytt för den tidens åkerbruk, upptager en femtedel, rågen betydligt öfver tredjedelen samt dess utom några tunnor hvete och arter förekomma, sannolikt för fogdarnes och förvaltningspersonalens bord. Så mycket obetydligare var bergsbruket; af 726 halftunnor d. v. s. skeppund malm blåstes 1571 i »Kongl. Maj:ts egna hyttor» 15 skeppund tackjern, 90 skeppund lod eller kanonkulor och 1 skeppund hagelskytte. Vid »Kongl. Maj:ts hamrar» smiddes 190 skeppund stångjern, af samma quantitet siffror tackjern, ty kongl. maj:t hade så visligen inrättat de olika vigterna, att tackjernet utan afbränning skulle kunna smältas och räckas till stångjern, som gratis fraktade sig sjelf till uppstadsvågarne och derifrån likaledes gratis afreste till utskeppningsplatserna, endast så mycket lättare, fastän med oförändrade siffror, som omkostnaderna på vägen från hyttan till stapelstaden. Kolätgången var naturligtvis förfärande, sannolikt icke mindre än 1 stig pr skeppund tackjern, men vi finna derom icke några närmare upplysningar.

Det sista landskapsområde för hvilket hr Forssell i detta häfte redogör är Vermland jemte några få uppgifter från Dalsland. Hertig Carl hade den tiden icke ännu lärt jernet att bryta bygd i sitt hertigdöme, och inga städer voro anlagda. Fögderierna voro två, Öster- och Vestersysslet; förvaltningen i det förra sysslet sköttes af fogde, skrivvare, 9 fogdekarlar, hvilka höllo hus på Asphytte

gård, der föröfrigt förekomma 5 embetsmän, d. v. s. handtverkare, 10 legodrängar och 11 qvinfolk, samt Jost Mynken grytestöpare, hvilken måste hafva varit en väldig karl, efter som han hade 300 mark i lön, jemt dubbelt så mycket som en konungens fogde; Vestersysslet sköttes af fogdar med skrifvare och 7 »hoffmän», hvilka enligt författarens antagande residerade någonstädes i Tingvalla socken, der länets nu varande hufvudstad är belägen.

För jernhandteringen i denna bygd, der det nu mera tillverkas öfver en million centner tackjern och gjutgods, hvilket till allra största delen äfven utträckes till stångjern, äro uppgifterna särdeles magra. Vid Asphyttan smiddes i två hammarsmedjor år 1571 141 skeppund stångjern och 1 skeppund stål samt i en klensmedja (knipp-hammare?) 27 skeppund redskapsjern. Hela tiondejernet för Vermlandsberg, nu varande Filipstads bergslag, utgjorde för 1572 endast 34½ skeppund, motsvarande en tillverkning af 1,120 centner. Men den tiden fans icke den lilla trefna uppstaden, ej heller i Asphyttans nära granskap det stora »Cronones Bruk» Storfors, för hvars skull Carl XI lät sända dragoner till Filipstad, hvilka sönderslogo fönster och dörrar samt fördrefvo invånarne, på det de icke skulle äta upp maten, det vill säga fördyra lifsuppehållet, för bergslagets öfriga innebyggare. Odlingen följde de stora vattendragen och utbredde sig från den släta och bördiga Venerstranden upp efter Clarelven, Frykssjöarne och Glafsforden. Åkerbruket låg ännu i sin linda; det stora och väl odlade Visnum, med sina tusentals tunland af välplöjd och grundkidd hvetejord, upp-tager en beskattbar värdesumma af 25,700 mark och redovisar ⅔-tionde af 1571 års skörd med 7½ tunnor råg och 107 t r korn, och Väsehärad, hvilket nu räknar många stora och välskötta egendomar, kunde, med sina 229 jordeboksmantal samt 356 tiondegifvare, endast öka denna tiondesumma med 20 tunnor korn, 1⅓ tunna hvete och 11½ tunnor hafre. Dal förvaltades af en fogde med skrifvare, underfogde och 3 fogdetjenare. Kungsgårdar funnos inga, men fogden hade frihet på ett kronohemman i Bulsta gäll, der han sannolikt hade sitt tillhåll. En större förläning, Bulsta gäll med 4 socknar och några andra hemman dess utom, till samman 133½, innehades

af Knut Posse. Tiondesumman för hela Dal utgjorde 2,257 daler 5 öre, motsvarande enligt hr Forssells beräkning en värdesumma af 102,300 mark för hela landskapet.

Sällsyntheten af reda penningar i förhållande till den jemförelsevis rika tillgången på silfver kan icke annat än falla i ögonen, och ehuru de tunga dryckeskanorna togo många lod, kan man, då det nu varande bordsilfret icke var i bruk, knappast föreställa sig annat än att det stora silfverförrådet till en del bestod i utländska mynt, rosenobler, rhenska gyllen eller »spanska dalrar», hvilka för värderingsmännen icke hade någon kurs utan måste vägas för att representera någon valuta. Det kan roa våra läsare att se i dess helhet ett sådant boupppteckningsinstrument, och vi anföra ett för en af de rikaste bergsmännen i Dalarne:

Aspeboda: Surarffuet Olof Helsing.

Kronegul	25½ loth.	Kor	5 st.
Sölff	275½ loth.	2-års nöt	1 st.
Messing	1 p.d.	Getter	15 st.
Teen	2½ p.d.	Får	9 st.
Koppar	9 p.d.	Svin	5 st.

Löper (hela beskattbara förmögenheten) 3,204 m. 4 öre. Tionde 320 m. 3½ öre.

Eljest äro presterna vanligen de rikaste männen i det nordligare landet; det fins sådana som hade betydligt landtbruk med ända till 27 nötkreatur samt motsvarande tillgångar i silfver, tenn, koppar och penningar. Vesterås-biskopen Hans hade 26 lod guld, 573 lod silfver 1,250 mark penningar, 33 lispund koppar, 10 lispund tenn, 3 hästar, 1 ox, 14 kor och ungnöt, 3 skeppund osmundsjern och 96 tunnor spanmål, andra Vesteråsborgare, hvaribland flere »guldsmeder», som efter den tidens sed förmodligen tillika voro bankirer, egde mycket silfver och kontanta marker. Hustru Karin Fransses hade 8 lod guld, 256 lod silfver, 900 mark penningar, för 150 mark »köpenskap och gatebodsgod», 46 lispund koppar, mer än någon annan i staden, samt dertill 3 kor och ungnöt. »Olof skreddare» var också en mycket välburgen man, med 105 lod silfver, 200 mark penningar samt en rätt anständig uppsättning kor och småkreatur. Mäktigare än alla de högmögande var emellertid Lenard Germundson — utan uppgifven karakter, men förmodligen en stor borgare — med 75

»stycken» guld, 619 lod silfver, 1,500 marker i reda penningar, 38 lispund koppar och dertill en betydande ladugård, som visar att han måste hafva bedrivit ett stortadt landtbruk, 6 hästar, 2 par oxar, 33 kor och unguöt samt 58 får och svin.

Hvad vi sakna i denna del, men som vi hoppas författaren skall gifva oss i en följande, är en jemförelse mellan de olika värdena, eller en priskurant, i större skala liknande den som finnes införd i Hallands Fornminnesförenings årsskrift för 1872, sid. 220, der alla värden på 1470-talet äro reducerade till smör. Under de oupphörliga myntförsämringarne, som börjades af riksfadren Gustaf Vasa, enligt den mera praktiska än högsinnade statsekonomiska grundsatsen att man icke skall lägga för mycket fläsk i kålen, är det mycket vanskligt att utfinna något allmänt värde för penningmarken i 1571 års skattetaxering, men hon torde dock i allmänhet kunna antagas till 5 på ett lod silfver, d. v. s. till omkring 40 öre i vårt nu varande mynt. Detta hjälper oss emellertid icke långt, ty vi finna snart att prisen på boskap, som var den allmännaste lösegendomen, vexlade i en otrolig grad, så att t. ex. en häst kan variera i värde från 2 ända till 50 mark, hvilket måste förvåna, då man vet att Gustaf I, på en tid då myntvärdena voro vida högre, anslog en häst för russtjensten till omkring 30 mark. Till en del förklaras sannolikt förhållandet deraf att allmogens boskap och kreatur i allmänhet voro af den dåligaste beskaffenhet, usef race och illa födda. Djuren hade derföre olika namn efter olika duglighetsgrad, skjut och ökie för sämre hästar, liksom käflingar för undermåliga oxar. I vissa af våra landsorter begagnas ännu ordet oxe endast för stora fullgiltiga kreatur, sådana som finnas på de större gårdarne, och småbonden eller torparen begagnar för sina egna smärre kreatur, utan afseende på åldern, vanligen stutar eller någon annan ringaktande benämning.

Vi hafva i det föregående sökt att gifva en antydning om hvad slags saker man finner i hr Forssells sista arbete, icke att deraf gifva någon sammanfattning. Det fordras kanske en särskild smak, vi ville säga ett särskildt uppöfvadt omdöme, för att finna rätt behag i detta slags studier, men värdet af sådana undersökningar kan

af vår tid knappast för högt uppskattas. Historien har allt för länge varit skriven och läst i sina yttre drag, politiska händelser, krig, landvinningar, diplomatiska underhandlingar och regenternas personliga äfventyr. Detta är utan tvivel en mycket vigtig del af historien, och så att säga dess rörliga stomme, men det fins en annan lika vigtig beståndsdel som måste fullständiga den förra, nemligen skildringen af hvad författaren i början af sitt förra arbete kallar »tillstånden». Den inre historien om ett samhälle är en följd af tillstånd, som tecknas vid väl afpassade skiften i dess utveckling. Hr Forssell lofvar oss att när han slutat denna redovisning öfver Sveriges tillstånd efter Stettin-freden, börja en ny sådan tafla från förra hälften af sextonhundratalet, stödd på det i Kammararkivet förvarade registret till Mantalspenningarne och Boskapshjelpen jemte öfriga räkenskaper och jordeböcker. Det material för vår inre historia som förvaras i Kammararkivet måtte i sanning vara outtömligt, och det är en ovärderlig lycka för alla forskare som behöfva det att få begagna det under en sådan mans vänliga ledning som kamrer C. Sandbergs, hvilken lärde och outröttlige samlare och ordnare af dyrbara historiska urkunder hr Forssell också med rättvis erkänsla tillegnat sitt arbete. Det har äfven varit oss angenämt att erfara det intresse hvarmed den nu varande chefen för civildepartementet omfattat den unge författarens forskningar, i det kongl. maj:t på hans föredragning anvisat medel till uppställandet i kolumner eller i tabellform af 1571 års register, en förberedelse utan hvilket den egentliga bearbetaren nödgats bortspilla en dyrbar tid på rent mekaniska detaljer.

Det visar sig, säger hr Forssell, af sådana ekonomiska utredningar, att de politiska kraftyttringarna under Sveriges stora tid icke stodo i något rimligt förhållande till de vidunderligt obetydliga materiella hjälpkällorna, hvarföre landet också efter hvar och ett af dessa stordåd återföll i svaghet och afmattning. Hvilken lärdom ligger ej i denna tanke, men också hvilket löfte, nu sedan vi lärt oss att med kraft arbeta på vår ekonomiska utveckling.

Då föregående sidor voro skrifu och uppsatta för tryck, kände vi icke ännu till-

varon af ett annat arbete, som innehåller en början till den undersökning om Vasatidens varuvärden hvarom vi i det föregående uttalat en önskan. Det bär titeln *Om mynt och varupris i Sverige från begynnelsen af 16:de seklet*. Ett bidrag till vår ekonomiska historia af *Hans Forssell*, och ingår såsom bilaga i författarens *Sveriges Inre Historia*, andra delen, ehuru det blifvit i förväg och i ett begränsadt antal exemplar utgifvet »till tjänst för vänner af Sveriges myntkuuskap, till hvilken arbetets nu föreliggande del hufvudsakligen hänförsig». Om detta högst omfattande arbete få vi en annan gång tillfälle att utförlig-

gare yttra oss och nämna nu endast att det, jemte en, så vidt vi kunna begripa, uttömmande undersökning om de svenska myntförhållandena under den ifrågakvarande tidesymden, innehåller en öfersigt af det svenska vigtsystemet samt en undersökning om spanmålsmättet, som redogör för stockholmstunnan i förhållande till de många olika landskapsmått. Vi motse med stort intresse fortsättningen af dessa studier, som utan tvifvel kommer att innehålla den utförliga framställningen af varuvärdena, hvilken är så vigtig för en riktig uppfattning af vår ekonomiska historia.

Blick på pressen.

Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning innehåller en tabell öfver Sveriges införsel och utförsel af jordbruksalster under skördeåret från den 1 sept. 1871 till och med den 31 augusti 1872, ur hvilken vi meddela några siffror.

Den enda viktualievara hvaraf införsel-öferskottet ansenligt ökat sig under det sista året är fläsk, hvars värde G. H. T. beräknar till $4\frac{1}{2}$ millioner mot $1\frac{1}{2}$ millioner under det näst föregående året. Detta bevisar att konsumtionsförmågan inom landet stigit med 3 millioner på en vara som är arbetsklassernas förnämsta sovel. Vi hafva förut haft tillfälle att anmärka svagheten af denna gren af vår ladugårdshushållning; antalet af svinkreatur som uppfödas i landet är ganska litet; utom på de större gårdarne är utfodringen i allmänhet klen och racerna dåliga.

Deremot har exporten af nötkreatur oupphörligen stigit, och öferskottet af utförseln öfver importen utgjorde under sista skördeåret 15,912 eller 2,136 stycken mer än 1869—70. Exporten af lefvande svin hade stigit i samma förhållande, från 15,588 till 18,983, hvaremot införseln uppgått från 906 till 2,548. Mest hade fåreexporten stigit, från 9,028 till 26,037, med minskad införsel. Af kött och ost var importen öfvervägande, men af smör förekom under det sista året en öferskjutande export af 22,075 ctr, och det ökade antalet mejerier

i nästan alla landsorter skall utan tvifvel oupphörligt stegra denna öfvervigt; mjölk-hushållningen på landet har under de sista åren undergått en genomgripande förändring och bragt äfven den mindre jordegaren en vinst hvarom han förut icke hade någon aning.

Af hafre utfördes de tre sista åren respektive 21,344,890 kf., 20,473,512 kf. och 19,671,179 kf. Äfven priset har varit något minskadt, så att utförseln af detta spanmålsslåg lemnat omkring 3 millioner mindre än under det näst föregående skördeåret. Äfven minskade sig exportöferskottet af korn från 2,540,367 kf. till 2,349,985 kf. Hvete, som först på de senare åren utgjort en exportartikel, visar ett utförselöferskott af resp. 96,885 kf., 502,628 kf. och 451,645 kf. Af råg, som nu mera är den vanliga brödfödan i mellersta och södra delarne af landet, var införseln 2,057,942 kf. mot en utförsel af 212,879 kf., hvaremot införseln af rågmjöl hade minskats från 1869—70 med nära 360,000 ctr. Värdet af den införda rågen beräknas till 4,600,000 rdr, hvaremot året förut fans ett öferskjutande exportvärde af 1,275,000 rdr. Införseln af hvetemjöl har utgjort något öfver 1 million rdr mer än det föregående året.

Ut- och införsel af landtmannaproducter under året beräknas i runda tal på följande sätt:

Öfverskjutande införsel:

Fläsk	rdr	4,500,000.
Kött	»	300,000.
Ost uppgår mot utförseln.		
Råg	»	4,600,000.
Hvetemjöl	»	2,000,000.
Rågmjöl	»	2,500,000.
	Summa rdr	13,900,000.

Öfverskjutande utförsel:

Nötkreatur	rdr	4,000,000.
Får	»	500,000.
Svin	»	650,000.
Smör	»	2,900,000.
Hafre	»	29,500,000.
Hvete	»	1,700,000.
Korn	»	4,650,000.
	Summa rdr	43,900,000.

Drages härifrån den öfverskjutande importen, erhålles såsom behållen vinst omkring 30 millioner, och läggas dertill de motsvarande öfverskotten, 29 mill. för 1869 och 42 mill. för 1871, erhållas omkring 100 millioner rdr, hvarmed det svenska laudtbruket under 3 år förökade landets rikedom, motsvarande nästan hela det belopp som blifvit sedan 1855 nedlagdt i statens jernvägar.

Handelstidningen har utan tvifvel rätt deri att den stigande välmågan i landet gjort sista årets exportöfvervigt mindre än den eljest skulle hafva blifvit, och samma förhållande kommer säkert att i ännu högre grad minska nästa års handelsvinst, utom det att 1872 års skörd utfallit betydligt sämre än man hoppades. Men detta underfall ersättes rikligt af de stora stapelartiklarne jern- och trävaror, hvilka, med de ovanligt höga pris dessa varor betingad, torde komma att visa en med 20 à 25 millioner rdr stegrad utförselsumma.

Nya Dagligt Allehanda läste för åtta veckor sedan i detta blad en tirad, som hon »icke kan låta oanmärkt passera», ehuru andra frågor för dagen hindrat henne att förr än nu egna oss sin uppmärksamhet. Bättre sent än aldrig, och vi tacka för artigheten.

Saken angår en reflexion, som är yttrad i en uppsats öfver *Buckle's* Civilisationens Historia (n:o 32), om möjligheten af en kontroll öfver familjers tillväxt. Vår samtida har i öfvermåttet af sin menniskokärlek sökt göra troligt, att »under brådskan», »såsom ofta händer», »helt säkert undfallit» oss ord, hvilkas »portée» vi icke

märkt». Denna välvilliga förklaring kunna vi emellertid icke acceptera, och »såsom ofta händer», har den som skrifvit den klandrade tiraden tänkt många gånger förr på saken. Han yttrade för omkring 4 år sedan i inledningen till sin öfversättning af Ambroise Clément's Politiska Ekonomi, att den vördnadsbudande institution som kallas äktenskapet »icke af Skaparen är ämnad till en legaliserad tummelplats för den blinda djuriska instinkten», och vi citera här så mycket hellre detta uttryck, som det med fullkomlig noggranhet betecknar hvad frågan gäller.

Vår samtida förklarar att alla måste instämma i Stuart Mill's sats, att hvarje menskligt väsen har naturlig rätt till underhåll af den som bragt det i verlden, ända till dess att afkomlingen sjelf kan förvärfa sitt uppehälle, men han är icke beredd att erkänna Mill's slutföljd, enligt hvilken det är en förbrytelse att bringa varelser till verlden, som man *hvarken kan eller vill underhålla*. Hvad Mill säger om regeringens rätt att på lagstiftningens väg befordra gifta personers sjelfbeherskning öfverensstämmer icke med våra åsikter — han är socialist, och vi ogilla socialismen. — Deremot kunna vi mycket väl gilla det förut citerade. Är det föräldrars pligt att sörja för sin afkomma, så är det deras pligt att icke bringa henne till lifvet, om de veta att de måste öfverlemnna åt andra att försörja henne.

»Exempel på faran af nyttighetsgrundsatserns isolering från etiska principer lemnar den politiska ekonomien i rikt mått», säger vår samtida, och anför der efter några lösryckta satser ur Malthus, hvars system kallas »en öfvervunnen ståndpunkt.» Utan att derom tvista med författaren, tillåta vi oss fråga honom, om han verkligen tror att religionen förbjuder hvad aktningen för egen och familjens värdighet och väl föreskrifver; ty icke kan han väl på allvar föreställa sig att vi menat den »nyttighetsgrundssats» som på onaturligt och brottsligt sätt förekommer folkökningens stegring.

Det heter visserligen i den pietistiska jargonen att »Herren skickar barnen», och N. D. A. citerar också en gammal visa i alldeles enahanda syftning. Utan tvifvel »skickar» han både de oäkta och de äkta barnen i lifvet, men han sänder dem icke

aldeles oberoende af föräldrarnes vilja. Han har gifvit oss förnuftet att kontrollera våra drifter, och om vi underlåta att begagna denna människans företrädesrätt framför djuren, må vi icke skjuta skulden på honom. För det tanklösa fromleriet går det an att åberopa »Herren» såsom tillstājare, om icke direkt tillskyndare, af allt det dåraktiga eller brottsliga man sjelf begår, men dessa allt för vanliga talesätt borde väl knappast förekomma utom i det lägsta slaget af uppbyggelseskrifter.

Allt hvad som blifvit anfördt emot oss talar till vår fördel. Att barnen uti de bättre lottade familjerna i Berlin äro talrikare än i de utfattigaste — och det är förhållandet äfven annorstädes — har sin grund i den enorma dödligheten inom den spädate åldern som är en följd af vanvård och brist på föda. Att lastbara mödrar i alla samhällsklasser, och kanske mest i de rikaste, både i Amerika och England, taga sin tillflykt till abortiv och barnamord, bevisar att de vilja åtnjuta äktenskapets fri-

het utan att underkasta sig dess nödvändighet. Denna förfärliga onatur är ju en omöjlighet der det fins sedlig sjelfbeherskning: den har då ingen förledning.

Vi skola icke vidare inlåta oss på detta granlaga ämne, öfver hvilket endast samvetet och den odlade men oförvillade sedliga känslan hafva att döma, och erinra endast derom att det lättfärdiga och alltför tidiga ingåendet af äktenskap, som hör till regeln i länder med en okunnig och lätjefull befolkning såsom den irländska, hvarken anbefalles af den verldsliga moralen eller af religionen. Mellan en otidig omsorg om morgondagen och ett otidigt förlitande på hvad som kallas »Guds försyn» ligger den rätta gudsfruktan, liksom den rätta lefnadsklokheden; men öfverdrifterna gå vida oftare i den senare riktningen än i den förra, och det värsta är att de finna sin sanktion i en viss religiös känslöstämning, som är mycket fallen att förkättra alla dem hvilka befinna sig utanför dess område.

Strödda underrättelser.

Den nya tyska strafflagen. Bland de viktiga beslut som fattades under den tyska riksdagens sista sammanträden intager det af den 31 maj 1870 angående sanktion af den nya strafflagen ett af de främsta rummen. Några underrättelser om denna lag torde icke sakna allt intresse för våra läsare.

Åtta särskilda strafflagar voro förut gällande i de tyska staterna, utom några vissa bestämmelser, som voro giltiga för det hela, nemligen den preussiska, den saxiska, den storhertigtligt hessiska, den thüringska, den braunschweigiska, den altenburgska och den hamburgska. Det var icke underligt att man med den ökade samfärdseln och de lättade flyttningarna särskilda stater emellan fann behofvet af en enfald i detta virrvar af bestämmelser.

Den nya lagen skulle tillämpas i Bäjern med början af detta år, i Elsas och Lothringen den 1 okt. 1871 och i hela det förra Nordtyska Förbundet den 1 januari 1871. Den är väsentligen bygd på den preussiska lagen men innehåller en mängd högst väsentliga förbättringar.

Straffen äro afrättning med bila, tvångsarbete på listid eller kortare tid, enkelt fängelse i korrektionsinrättning, eller på någon af landets fästningar, böter, förlust af medborgerliga rättigheter, konfiskation, seqvester, förstöring, total eller delvis, af skrifter, bilder, kopior eller efterbildningar, som ansetts vara af brottslig beskaffenhet.

Med döden bestraffas mord eller försök till mord på kejsaren eller någon af förbundsfurstarne, men i senare fallet endast då den brottslige är en af dessa furstars undersåtar eller utför sin gerning inom hans stater. Samma straff är bestämdt för mord på enskild person, när det är premediteradt och inga mildrande omständigheter äro för handen.

Såsom högförräderi och med listids fängelse belagda förbrytelser anses följande:

mord på en af förbundets furstar under andra omständigheter än de förenämnda, till följe hvaraf t. ex. en preussare som gjort sig skyldig till ett sådant brott faller under den berlinska jurisdiktionen men icke omvänt; detta är ett inrymmande åt Preussens öfverhöghet inom förbundet;

våldsamt förändring af Tyska rikets eller en af förbundsstaternas konstitution, eller af successionsordningen: dessa förbrytelser affömas samtliga i Berlin;

våldsamt inkorporation af område (helt eller delvis) som tillhör en förbundsstat och ryckes till en annan förbundsstat;

hvarje förbindelse som underhålles af en tysk med någon främmande makt som bär vapen mot Tyska riket eller någon af dess allierade. En stor mängd af specialbestämmelser uppställas för denna kategori, såsom att uppmana till desertering, meddela fienden operationsplaner, grundritningar till fästningar eller befästade platser, betjena fienden såsom spioner, samt mottaga, dölja eller bispringa fientliga spioner, o. s. v.

Sådana äro de politiska bestämmelserna i den nya strafflagen. Man kan icke förbise att de äro affattade till centralmaktens fördel, såsom till exempel den att intet straff finnes bestämt för den som på våldsamt sätt införlifvar förbundsområde med centralstaten, och att garantierna för de särskilda staterna kunde hafva varit fullständigare. Men man måste å andra sidan betänka att sådana garantier på papperet äro kraftlösa, och att en stat som utan motstånd låter sig införlifvas i en annan är värd att förlora sitt självbestånd.

Fossila människorester. I början af detta år upptäcktes åter ett människoskelett, som väckte särdeles uppmärksamhet hos forskarne. Fyndorten var en af de största grottorna i Baoussé-Roussé, på gränsen mellan Frankrike och Italien, icke långt från Mentone. Hålan är en af dem som äro bekanta under namn af »rödstensgrottorna», i hvilka förekomma solid kalk. De ligga på ett afstånd af 50 till 150 fot från havet och 40 till 50 fot öfver dess yta; alla ingångarne äro vända mot söder. Upptäckten gjordes af mr Rivière, hvilken på uppdrag af franska regeringen sysselsatte sig med paleontologiska och förhistoriska studier i Ligurien. Sedan han ur de närgränsande stenbrotten erhållit en ofantlig massa benknotor och tänder af björn, jettehjort, rhinoceros, hyena och andra djursläkten, började han undersöka grottorna. Den håla der skelettet fans ligger nära jernbanan mellan Mentone och

Ventimiglie; det fans under ett flere meter tjockt jordlager och är särdeles väl bibehållet, hvilket torde kunna förklaras af beskaffenheten hos det lager i hvilket det låg inbäddadt och af platsens torrhet der det funnit sin hvilostad. Det har tillhört en medelstor mansperson och är fullkomligt bevaradt med undantag af rebben, som blifvit krossade af den öfverliggande jordmassans tryck. Tänderna och öfverkäken äro väl bibehållna; kraniet skiljer sig från de öfriga benen genom sin mörka tegelfärg, och dess undre del är krossad. Benen äro naturligt korslagda och armarne hvila sammanböjda under hufvudet; man har af denna ställning velat sluta att döden öfverraskat honom sofvande, och den döda kroppen blifvit öfvertäckt af jord utan att rubbas ur sitt läge. En mängd af små musslor, liknande dem som lefva i det närbelägna hafvet, och genomborrade rådjurständer lågo omkring skallen, hvilket synes antyda att de antingen varit infätrade i håret eller i annan form utgjort något slags hufvudprydnad. I granskapet af skelettet fann man ganska många stenredskap, såsom yxor, knifvar och mejslar, äfven som af ben förfärdigade skålar, hvilkas ytor visade att de blifvit slipade mot någon hårdare massa. Derjemte funnos äfven knotor af djur och bland annat äfven underkäftar af några gräsätande. Bakom höfterna låg en sten, en annan bakom hufvudet, och mellan dessa båda fann man några af de större stenverktygen.

Innehåll:	Sid.
Yrkesarméer och folkbeväpning . . .	625.
Litteratur:	
Bihang till Statistisk Tidskrift. Äldre bidrag till Sveriges officiella Statistik. Sverige 1571. Af <i>Hans Forssell</i> . . .	631.
Blick på pressen	637.
Strödda underrättelser:	
Den nya tyska strafflagen m. m. . . .	639.

Anmälan.

Prenumeration å **Samtiden** kan ske på postkontoren, hos bokhandlarne och i Stockholm på utdelningsställena för tidningar. Priset för helt år 10 rdr, för halft år 5 rdr 50 öre och för kvartal 3 rdr, postarvodet för landsortsprenumeranter inberäknadt.